מנין ששומר חינם פטור באבידה / מהי אבידה ? הגבול בין פשיעה לאבידה – 1204

מעשה שהיה: יהודי נתבקש להעביר מעטפת כסף מחו"ל לארץ (בחינם). בשכה התעופה במדריר היתה התראה לפצצה, והעצבנות היתה גדולה, בבידוק הבטחוני הנוסעים נדרשו להוציא כל מה שיש להם בכיסים וכו' ולהעביר לשיקוף / בדיקה. היתה שם מהומה גדולה והמעטפה נעלמה. הוא שם לב לחסרון המעטפה אחר שאסף את חפציו וכבר היה במטוס. האם זו פשיעה ? אבידה ? גניבה ? אונס ? מה היא המציאות של אבידה (ששומר חינם פטור ושומר שכר חייב), שמצד אחד אינה פשיעה ומצד שני איננה אונס ? מנין שש"ח פטור בפשיעה ?

סמ"ע סימן ר"ץ ס"ק ב'

כי אם בפשיעה – ואם נגנבה או נאבדה מחמת שפשע בשמירתו ג"כ חייב

בהלכות השבת אבידה יש הבחנה בין "אבידה" לבין "אבידה מדעת":

אנציקלופדיה תלמודית כרך א, [אבדה] טור כד

אבדה. דבר הנאבד מבעליו שלא מדעתם והמוצאו חייב להשיבו.

שו"ע חו"מ חושן משפט סימן רסא סעיף ד

המאבד ממונו לדעת אין נזקקין לו. כיצד, הניח פרתו ברפת שאין לה דלת, ולא קשרה, והלך לו (וי"א דרפת לא מקרי אבידה מדעת וחייב להחזירה) (טור). השליך כיסו ברשות הרבים והלך לו, ה"ז איבד ממונו לדעתו, ואף על פי שאסור לרואה דבר זה ליטול לעצמו, אינו זקוק להחזיר, שנאמר: אשר תאבד (דברים כב, ג), פרט למאבד לדעתו. (וי"א דאבידה מדעת הוי הפקר וכל הקודם זכה) (טור).

ערוך השלחן חושן משפט סימן רסא סעיף ד

המאבד ממונו וחפציו לדעת אין נזקקין לו להשיבו כיון שהוא עצמו אינו חס על ממונו כיצד ראה שאחד הניח פרתו או סוסו ברפת שאין לה דלת ולא קשרה והלך לו או השליך כיסו ברחוב והלך לו ה"ז מאבד ממון לדעת

ואף שאסור להרואה ליטלן דהא לא הפקיר אותן אלא שלא שמרן כראוי מ"מ להחזירן ג"כ אינו זקוק שנאמר אשר תאבד פרט למאבד וי"א דרפת כזו לא מקרי אבידה מדעת שהרי הרבה אנשים עושים כן ולכן אם יש חשש שתאבד חייב להחזירה ובמקום שיש אבידה גמורה מדעת כמו המשליך כיסו לרה"ר י"א דהוי הפקר וכל הקודם זכה דבודאי הפקירן בלבו והפקר בלב הוי הפקר [ש"ך] ועמ"ש בסימן רע"ג אבל במה שלא חשש לשמור כראוי כגון שמסר מעות או חפצים לקטנים וכה"ג או שהעמיד בהמותיו במקום שאינו משתמר כלל נהי דאין המוצא חייב בהשבתן מ"מ אין זה הפקר ואדרבא אם נטלן לידו מחוייב בשמירתן כמ"ש בסי' קפ"ח [ולפמ"ש מתורץ מה שהקשו מב"ב פ"ח א]:

על פי הנ"ל – האם שומר חייב ב"אבידה מדעת" - והאם רק שומר שכר ?

(הגדרת אבידה ומקור דין אבידה:)

שמות פרק כב פסוק ו – יג (פרשת משפטים)

(שומר חינם): (ו) כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ כֶּסֶף אוֹ כֵלִים לִשְׁמֹר וְגֻנַּב מִבֵּית הָאִישׁ אִם יִמָּצֵא הַגַּנָּב יְשַׁלֵּם שְׁנָיִם: (ז) אִם לֹא יִמָּצֵא הַגַּנָּב וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים אִם לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ: (ח) עַל כָּל דְּבַר פֶּשַׁע עַל שׁוֹר עַל חֲמוֹר עַל שֶׂה עַל שַׂלְמָה עַל כָּל אֲבֵדָה אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי הוּא זֶה עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דְּבַר שְׁנֵיהֶם אֲשֶׁר יַרְשִׁיעֻן אֱלֹהִים יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ: ס (שומר שכר) (ט) כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ חֲמוֹר אוֹ שׁוֹר אוֹ שֶׂה וְכָל בְּהֵמָה לִשְׁמֹר וּמֵת אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִשְׁבָּה אֵין רֹאֶה: (י) שְׁבֻעַת יְקֹוָק תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם אִם לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ וְלָקַח בְּעָלָיו וְלֹא יְשַׁלֵּם: (יא) וְאִם גָּנֹב יִגָּנֵב מֵעִמּוֹ יְשַׁלֵּם לִבְעָלָיו: (יב) אִם טָרֹף יִטָּרֵף יְבִאֵהוּ עֵד הַטְּרֵפָה לֹא יְשַׁלֵּם:

מה נאמר בפסוקים על אבידה ? בש"ח ובש"ש ?

בבא מציעא דף צג. / צד: (משנה ב"מ פרק ז,ח / שבועות ח א)

משנה. ארבעה שומרים הן: שומר חנם והשואל, נושא שכר והשוכר. שומר חנם נשבע על הכל, והשואל משלם את הכל, ונושא שכר והשוכר נשבעים על השבורה ועל השבויה ועל המתה, ומשלמין את האבידה ואת הגניבה...

(תוספות יום טוב מסכת בבא מציעא פרק ז משנה ח: שומר חנם נשבע על הכל. פשיעה לא חשיב דבהא כולהו חייבים – ע"פ תוס' צד: ד"ה שומר).

(גמ' צד:) נושא שכר (=שומר שכר) והשוכר נשבעין על השבורה ועל השבויה ועל המתה, ומשלמין את האבידה ואת הגניבה. בשלמא גניבה - דכתיב 'אם גנוב יגנב מעמו ישלם לבעליו', אלא אבידה מנא לן? דתניא: אם גנב יגנב, אין לי אלא גניבה, אבידה מנין - תלמוד לומר אם גנוב יגנב, מכל מקום. - הניחא למאן דאמר: לא אמרינן דברה תורה כלשון בני אדם, אלא למאן דאמר: אמרינן דברה תורה כלשון בני אדם, מאי איכא למימר? - אמרי במערבא (=ירושלמי שבועות פ"ח הלכה א'): קל וחומר, ומה גניבה שקרובה לאונס - משלם, אבידה שקרובה לפשיעה - לא כל שכן! - ואידך: מילתא דאתיא בקל וחומר טרח וכתב לה קרא.

מדוע גניבה קרובה לאונס ואבידה קרובה לפשיעה? שומר חינם פטור מגניבה – מנין לנו לפוטרו באבידה שהיא "קרובה לפשיעה"?

חִדּוּשֵׁי הָרִיטַב"א מַסֶּכֶת בָּבָא מְצִיעָא דַּף צַד עַמּוּד בּ

ומה גנבה שקרובה לאונס משלם וכו'. פירוש דגנבה קרובה לאונס משום דהיא ע"י אחרים משא"כ באבדה דהויא ממילא.

פֵּירוּשׁ רַבֵּנוּ חֲנַנְאֵל – מֵהַדּ' מוֹסַד הָרַב קוּק

גנבה קרובה לאונס פירוש שיתכן שאנסתו שינה וכיוצא בה. אבל אבדה אם הוא דבר שיש בו רוח חיים ויצא ואם הוא אוכלים ואבדו ואבדה לו ונפלו מתוך חיקו והלך או שהניחן במקום שאינו בר שמירה הרי זה קרוב לפשיעה וכיוצא בהן ואבדו.

נפ"מ בין השיטות?

עֲרוּךְ הַשֻּׁלְחָן חוֹשֶׁן מִשְׁפָּט סִימָן רִיצָא סָעִיף דּ' טּ'

ודע דשומר חנם שפטור בגניבה ואבידה כששמר כראוי אף על פי שגניבה קרובה לאונס ואבידה קרובה לפשיעה [ב"מ צ"ד ב] מ"מ גזירת התורה הוא שפטור גם באבידה כמו שיתבאר:

(סעיף ט) ויש בכאן שאלה מנלן דשומר חנם פטור מאבידה שמא לא פטרתו התורה רק מגניבה אבל מאבידה שקרובה לפשיעה לא פטרתו? ויש מרז"ל שדרשו חיוב אבידה בשומר שכר מדכתיב אם גנב יגנב לרבות אבידה [שם צ"ד ב] ממילא ש"מ דבשומר חנם פטור דאל"כ למה לו לרבות בשומר שכר הרי ק"ו הוא משומר חנם. אמנם יש מרז"ל דס"ל דכפל הלשון דגנב יגנב דברה תורה כלשון בני אדם וחיובא דאבידה בשומר שכר יליף מק"ו מגניבה. א"כ מנלן דשומר חנם פטור בה?

(הסבר את החילוק בין מקורות הלימוד?)

ונ"ל דהנה רז"ל דרשו [ב"ק ס"ג ב] דטוען טענת גנב בשומר חנם כשבאו עדים שבעצמו גנבה חייב כפל מדכתיב אם לא ימצא הגנב כלומר אם לא ימצא כמו שאמר שנגנבה אלא להוא עצמו גנבה ונשבע לשקר ישלם שנים לרעהו דאם על הגנב עצמו כבר נאמר מקודם ישלם שנים ובטוען טענת אבד ונמצא שגנבה בעצמו אינו משלם כפל מדכתיב הגנב ביתור ה"א בא למעט טענת אבד א"כ מזה גופא שמעינן דשומר חנם פטור מאבידה דאל"כ מה שייך למעוטי מכפל הרי בטענה זה נתחייב בקרן אלא ש"מ דפטור בטענת אבד ובא הכתוב למעט שאם טען אבד ונמצא שהוא בעצמו גנבה פטור מכפל ואינו חייב אלא בקרן.

(מעין דבריו במצפה איתן ב"מ צד: בשם מעין החכמה)

מַהַר"ם שִׁיק מַסֶּכֶת בָּבָא מְצִיעָא דַּף צַד עַמּוּד בּ

הנה המעיין החכמה הקשה א"כ מנ"ל בשומר חנם דפטור מאבידה?

ונראה לענ״ד מסברא הא כל שומר שמשמר כראוי ראוי שיהי׳ פטור רק חידוש שחדשה התורה בשומר שכר, אבל בשומר חנם כיון דלא כתיב בה חיוב ממילא פטור, וגם גניבה דפטור לא איצטרך קרא אלא דקרא חיובא אתי לאשמעינן (=חיובא בטוען טענת גנב) , אבל הא דפטור זה ממילא שמעינן כיון דלא כתיב חיוב, ואם כן ממילא באבידה ג״כ פטור. (חבור המצוות נ״ז).

לַבּוּשׁ חוּשַׁן מִשְׁפָּט סִימָן רִצְאָ סָעִיף אָ

ואמרו חז״ל [ב״מ צד ע״ב] ראשונה נאמרה בשומר חנם ולפיכך פטור בה על הגנבה, דכתיב וגונב מבית האיש שטוען שנגנבה הימנו ונקרב בעל הבית אל האלקים, ופירושו לשבועה שישביענו הדיין שכן הוא ונפטר, וכן פטר בה על האבידה דכתיב על כל אבידה אשר יאמר וגו׳, ואין צריך לומר שפטור מכל האונסין הגדולים מהם כגון שבורה ומתה, ולא חייב בה אלא א״כ פשע בשמירתם ונגנבו או נאבדו בפשיעתו, ולכך פירש בה כסף או כלים שדרך לשומרם בחנם, לפי שאין טורח בשמירתן שבקל יכול לשומרם שלא יגנבו ואפ״ה פטרתו. פרשה שנייה נאמרה בשומר שכר ופטר בה אונסין כגון שבורה ומתה, דכתיב ומת או נשבר או נשבה שבועת ה׳ תהיה וגו׳, וחייב בה על גניבה ואבידה דכתיב אם גנוב יגנב ישלם וגו׳, יגנב לרבות אבידה, ועוד קל וחומר הוא, ומה גניבה שקרובה לאונס משלם אבידה שקרובה לפשיעה לא כל שכן, ואין צריך לומר שחייב על הפשיעה, ולכך פירש בה חמור או שור או שה לפי שיש טורח בשמירתן ואין דרך לשומרן בחנם, וגם משמיענו אף על פי שיש טורח בשמירתן ואי אפשר לשומרן שלא יגנבו אלא בטורח אפ״ה חייב עליהם, אבל לענין הדין אין חילוק בין כסף או כלים לבהמה לא שנא בשומר חנם ולא שנא בשומר שכר כמו שיתבאר בעזה״י.

מה מקוא פטור שומר חינם באבידה לשיטתו ? מה הדיוק בפסוק ? מדוע הנ״ל לא ציינו לראיה זו ?

ברכות שמים הרב רפאל בלום (מנין ששומר חינם טור באבידה) ומעין דבריו בחידושי בתרא

ואולם נראה דל״ק... נהי דאבידה הוה פשיעה קצת יותר מגניבה מ״מ אינו אלא קרוב לפשיעה אבל סוף סוף לכלל פשיעה דעל כל דבר פשע דכתיב בש״ח לא בא וא״א לחייב מסברא כ״נ ברור בס״ד.

גִּלְיוֹן מַהַרְשָׁ״א בָּ״מִ צָּד:

שים לב שתוכ״ד דבריו משיב לשיטת הלבוש.

גמרא אבידה שקרובה לפשיעה. עיין בספר מעין החכמה בסדר א״ת ב״ש (אי) אות ו׳ דיבור המתחיל וכי יתן. זה לשונו פשוט נכמה מצניות דשומר חנם פטור מגניבה ואבידה מכל נמקרא לא מצאתי מפורש רק וגונב מבית האיש וכו׳ ונקרב לשבועה וכריש פרק השואל דליף דיני כל השומרים מקראי לא מייתי קרא לפטור אבידה בשומר חנם דמין גרמה לומר דנ״ל מדכתיב בפרשה זו על כל אבידה אשר יאמר וכו׳ דזה מיירי במונח אבידה ומכחש בה ואומר שנגנבה ממנו כדאמרינן בריש פרק מרובה הטוען טענת גנב באבידה משלם משלומי כפל שנאמר על כל אבידה אשר יאמר ובגנבת מציעא ריש פרק השואל אמרינן בשומר שכר דחייב בגניבה ואבידה אין לי אלא גניבה דכתיב אם גנב יגנב אבידה מנלן ת״ל אם גנב יגנב מ״מ מעתה יש לומר מדאינטריך קרא יתירא לחייב באבידה בשומר שכר מכלל דשומר חנם פטור אבל פריך אם הניחא למאן דאמר לא אמרינן דברה תורה כלשון בני אדם אבל למאן דאמר דברה תורה כלשון בני אדם מאי איכא למימר אמרי במערבא ק״ו ומה גניבה שקרובה לאונס חייב אבידה שקרובה לפשיעה לא כל שכן לדידיה קשה בשומר חנם מאבידה גניבה לפטורה דקרובה לאונס אבידה שקרובה לפשיעה מנ״ל ול״ע, עד כאן לשון מעין החכמה.

גליון מהרש״א - בינם / איגר, שלמה / עמוד 152
הודפס מאוצר החכמה

בית הבחירה לְמאירי מסכת בבא מציעא דף מב. / הגדרת אבידה

כל שהפקיד אצל חברו איזה פקדון והניחו במקום הראוי לשמירה וכשזה בא ותובע פקדונו אינו זוכר מקום שהניחן בו ואומר לא ידעתי היכן הנחתים או באיזה מקום קברתים המתן עד שאבקש ואמצא מכיון שהחזיק עצמו כשוכח נעשה פושע ואם נאנסו אף על פי שנודע אח״כ שבמקום המשתמר נאנסו חייב לשלם שכל שהשליך פקדונו אחרי גוו כל כך עד ששכח אין לך פשיעה גדולה מזו שאין לך מקום המשתמר שלא יהא צריך לנתינת לב עליו תמיד.

שמא תאמר אחר שכך זה שאמרו ששומר חנם פטור בגנבה ואבדה היאך אבדה נמצאת לשומר חנם עד שנאמר שהוא פטור עליה אם אמר איני יודע היכן הנחתים הרי פשיעה היא וחייב אם אמר יודע אני היכן הנחתים אבל איני יודע מי נטלם הרי זה גנבה היא ולא אבדה ? ושמא אין שם גנבה נאמר אלא בשיצא קול גנבה או אמתלת גנבה וזה שאינו יודע מי נטלה נקרא אבדה. ומ״מ יש מי שפירש שלא נאמר לא ידענא פשיעותא היא אלא כשאומר לא ידעתי אם הנחתים במקום המשתמר אם לאו הא אם אמר ידעתי שבמקום המשתמר הנחתים אבל איני זכור המקום אין זה פשיעה והרי היא אבדה.

חִדּוּשֵׁי הָרִיטַב״א (מְיוּחָס לוֹ) מַסֶּכֶת בָּבָא מְצִיעָא דַּף מַב עַמּוּד א

שם כל לא ידענא פשיעותא הוא. וא״ת א״כ היכי אשכחן אבדה דשומר חנם מיפטר בה אי דאמר לא ידענא היכא אותבינהו פשיעה היא כדאמרינן הכא. אי דאמרי׳ בדוכתא פלן אותבינהו ולא ידענא מאן נסבינהו גנבה היא. וי״ל דלא אקרי גניבה אלא היכא דידע שנכנסו שם גנבים ולקחוה אבל הכא אפשר שנשמטה במקום או בני ביתו לקחוה. והראב״ד ז״ל פי׳ כל לא ידענא פשיעותא הוא דאיזו אבדה ששומר חנם פטור שאומר בכאן הנחתי׳ ונטלתי בפניה כראוי או שמסרתיה לאנשי ביתי ולא ידעתי עד שנפתח הדלת וברחה לה הבהמה או שהיתה הבהמה רועה בשדה וברחה והלכה לה. ומעות וכלים נמי שהניחם במקום ידוע בביתו וכשבא לא מצאם. ור״ח ז״ל כתב פרק השואל גניבה שקרובה לאונס כגון שאנסתו שינה וכיוצא בה אבל אבדה אם היא דבר שיש בו רוח חיים ויצא והלך ואבד ואי הניחם במקום שאין בו שמירה ואבדו הרי זה קרוב לפשיעה. ע״כ:

תַּלְמִיד הָרַשְׁבָּ״א בָּבָא מְצִיעָא דַּף מַב.

שומר שהפקידו אצלו ואמר איני יודע באיזה מקום הנחתיו, הרי זה פושע וחייב, ואפילו הוא שומר חנם.

בד״א בשאמר איני יודע באיזה מקום הנחתיו, אבל אמר בכאן הנחתיו ואיני יודע מה היה לו פטור. וזו היא אבדה ששומר חנם פטור עליה. והוא שיהא מקום שראוי לשמירה לאותו דבר כמו שאמרנו.

סֵפֶר הָעִיטּוּר אוֹת פּ – פְּקָדוֹן דַּף עָא טּוּר ג

איזה היא אבידה ששומר חנם פטור עליה כגון דאמר כאן הנחתי׳ ונעלתי כראוי או שמסרתי לאשתי ובני ולא ידעתי עד שנפתח הדלת ונידחת הבהמה או שהיתה הבהמה רועה בשדה וברחה והלכה לה ומעות וכלים נמי שהניחם במקום ידוע בביתו וכשבא לא מצאם ורבי חננאל כתב בפי׳ השואל גניבה שקרוב׳ לאונס שאנסתו שינה וכיוצא בה אבל אבדה בדבר שיש בו רוח חיים ויצא והלך ונאבד וכליו וכיוצא בהן ונפלו מתוך חיקו ואבדו או שהניחם במקום שאינו בר שמירה ואבדו הרי זה קרוב לפשיעה

חִבַּל נַחֲלָתוֹ (הָרַב יַעֲקֹב אַפְּשְׁטַיְין) חֵלֶק י״ג סִימָן נ״ג שְׁאֵלָה

גבאי בית כנסת איבד את אחד מצרורות המפתחות של בית הכנסת. הגבאי עוסק בצרכי בית הכנסת בחינם. האם הוא חייב לשלם או לשכפל מפתחות אחרים מכיסו הפרטי או אין הוא חייב באובדן המפתחות?

(האריך שם בשיטות הראשונים הנ״ל וכו׳)...

לגבי הגבאי בעל המפתחות אם יודע שהשאילם לפלוני והם לא חזרו אליו משום מה, הדבר פשוט שהשואל צריך לשכפל מפתחות חדשים או לשלם כמה שעולה שכפולם. אולם אם הגבאי אינו יודע היכן הניחם או טוען שאבדו ממנו כגון שנפלו מכיסו וכד׳ במקרה זה הוא חייב בתשלום ואין אומרים שזו אבידה ששומר חינם פטור ממנה. ורק אם שמר כראוי כפי ששומר על מפתחות המכונית שלו וכד׳ והם אבדו יכול לטעון להישבע ולהיפטר.

האם מתאים לכל שיטות הראשונים הנ״ל ?